

ЮРИДИЧНЕ ВЕРХОВЕНСТВО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

У статті досліджується зміст принципу верховенства Конституції України, аналізуються підходи окремих вчених до його розуміння.

Проведено порівняння і зіставлення принципів верховенства права, верховенства закону і верховенства Конституції.

Положення про те, що вища юридична сила Конституції визначає її місце в ієрархії нормативно-правових актів, як правило, заперечень не викликає. Більш складною є правова природа верховенства.

У зв'язку з цим, становить науковий інтерес питання – що таке верховенство Конституції? Верховенство Конституції – природна і незаперечна річ, і, звідси, – відсутня необхідність обґрунтування та доведення цього верховенства.

У юридичній літературі вживаються терміни: «верховенство права», «верховенство закону» і «верховенство Конституції». І лише перший з них знайшов офіційне закріплення, а саме в ст. 8 Конституції України, де зазначено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. В українській державознавчій літературі по-різному сприймається принцип верховенства права: від отождошення з принципом верховенства закону до різкого їхнього протиставлення.

У рамках даної проблематики ми не будемо торкатися питання про співвідношення принципів верховенства права і верховенства закону, якому присвячено чимало праць, зупинимось лише на їх співвідношенні з верховенством Конституції.

Ю. Тодика вважає, що і верховенство права, і верховенство Конституції, і верховенство зако-

ну – тісно пов'язані між собою поняття, але не ідентичні. Принцип верховенства права проявляється через верховенство Конституції. Верховенство Конституції по відношенню до всіх нормативно-правових актів означає, що жоден закон чи інший акт не може підправляти чи доповнювати Конституцію, а тим більше їй суперечити [1, с. 67].

На думку А. Зайця, верховенство Конституції – це складова верховенства права, яка його конкретизує [2, с. 4].

«Ні теоретично, ні практично, – пише М. І. Козюбра, – було б невиправданим розглядати верховенство Конституції, як щось відокремлене від верховенства права, а тим більше протиставляти їх один одному» [3, с. 30].

Деякі науковці ще ширше розуміють це поняття. Так М. Баглай зазначає, що, разом із природним правом, Конституція утворює фундамент усієї правової системи, вона покликана створювати такий порядок, при якому б закон і право не розходилися. У цьому значенні верховенство Конституції і верховенство права будуть тотожними [4, с. 117].

Якщо розглядати Конституцію з позиції представників юридичного позитивізму на думку яких Конституція також є законом, то верховен-

ство Конституції буде охоплюватися поняттям верховенства закону. Якщо розглядати конституцію як акт установчої влади, яким вона, на нашу думку, і є, то верховенство Конституції буде охоплюватися поняттям верховенство права.

Цікавою є позиція С. Головатого який зазначає, що «трьох «верховенств» (верховенства права, верховенства Конституції та верховенства закону) для однієї правової системи все-таки забагато» [5, с. 113].

Верховенство Конституції передбачає її вищу юридичну силу [6, с. 149]. Надання конституційним приписам вищої юридичної сили – це спосіб забезпечення її верховенства в нормативно-правовому регулюванні, який впливає з верховенства Основного Закону в правовій системі [7, с. 48].

Одним із перших вітчизняних вчених, який звернувся до поняття верховенства Конституції був Л. Юзьков. На його думку, характеристика верховенства Конституції має дві сторони: з одного боку, це означає, що над Конституцією не можуть стояти не тільки державні (правові) акти, а й будь-які інші соціальні акти (політичні, корпоративні, акти самоврядування тощо), а з іншого – сама Конституція має бути «конституційною» [8, с. 17].

На думку М. І. Козюбри, верховенство Конституції проявляється, насамперед, у її найвищій юридичній силі, під якою він розуміє «пріоритет (верховенство) норм Конституції перед нормами звичайних законів, а тим більше, перед актами виконавчої влади та іншими нормативними актами, що діють на території України». Окрім того, він зазначає, що верховенство Конституції поширюється і на міжнародні договори: укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України (ст. 9 Конституції України) [3, с. 30].

Так, на думку А. Коваленка, юридичне верховенство Конституції означає, що їй притаманна вища юридична сила по відношенню до всіх інших нормативно-правових актів. Ус і вони повинні відповідати Конституції [9, с. 17]. Аналогічне визначення юридичного верховенства дає С. Авак'ян: юридичне верховенство Конституції означає її вищу юридичну силу по відношенню до усіх інших нормативних актів [10, с. 34]. «...верховенство Конституції, тобто її вища юридична сила», – пише О. Кутафін [11, с. 44]. Верховенство Конституції в правовій системі держави, тобто вища юридична сила, – Н. Вітрук [12, с. 517].

На розбіжність між верховенством і найви-

щою юридичною силою Конституції звертає увагу і О. І. Козлова, яка зазначає, що «ця юридична властивість Конституції (найвища юридична сила. – Прим. авт.) має дещо інший зміст, ніж принцип верховенства» [13, с. 87].

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що верховенство Конституції переважно визначається як її вища юридична сила або як вища юридична сила і розглядається як засіб забезпечення верховенства Конституції. Можна погодитися як із першою, так і з другою позицією, але за умови, якщо поняття верховенства розглядати у двох значеннях: широкому і вузькому.

Верховенство Конституції у широкому розумінні можна розглядати як «цілісний конституційний принцип організації й функціонування правової держави, в який закладено загальну ідею підпорядкування держави Конституції, праву» [14, с. 115]. У цьому значенні верховенство Конституції є близьким до принципу конституційності, на думку С. Головатого, повністю вкладається в сутність принципу конституційності [5, с. 113] (але не в тому значенні, яке вкладав у нього Л. Юзьков). М. Вітрук з цього приводу зазначає, що Конституція держави є Основним (вищим) Законом і володіє верховенством на всій території держави. Конституційна законність є реально діючою системою конституціоналізму, що забезпечує повну дію Конституції. Конституційна законність означає: 1) правовий характер самої Конституції як Основного Закону держави; 2) верховенство Конституції в правовій системі держави, тобто наявність у ній вищої юридичної сили; 3) принципи і норми Конституції мають пряму дію; 4) Конституція діє на всій території держави [12, с. 23]. Як вказує В. Скомороха, «верховенство Конституції не є суто юридичною категорією, швидше – політико-юридичною... є комплексним поняттям, до змісту якого входять політичні і юридичні елементи, що засвідчують особливе місце Конституції не тільки у системі права, а і в усій соціально-політичній системі певної країни» [15, с. 58].

Таке значення верховенства аж ніяк не можна вмістити в поняття «найвища юридична сила».

У вузькому значенні верховенство Конституції означає, що її норми мають найвищу юридичну силу, вона займає пріоритетне становище у системі національного права. Це характеризує місце Конституції у системі нормативно-правових актів. У вузькому значенні поняття верховенства і вищої юридичної сили тотожні.

1. *Тодька Ю. Н.* Основы конституционного строя Украины.— Х.: Факт, 1999.— 319 с.
2. *Заць А.* Принцип верховенства права (теоретично-методологічне обґрунтування) // Вісник Академії правових наук України.— 1998.— № 1(12).— С. 4–6.
3. *Козобра М. І.* Принципи верховенства права і верховенства Конституції України: співвідношення // Конституційне будівництво в Україні: теорія та практика. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 1–3 червня 2000 р.— Ужгород: «Закарпаття», 2000.— С. 27–34.
4. *Баглай М. В.* Конституционное право Российской Федерации.— М.: Норма, 2003.— 800 с.
5. *Головатий С.* «Верховенство закону» versus «верховенство права»: філологічна помилка, професійна недбалість чи науковий догматизм? // Вісник Академії правових наук України.— 2003.— № 2 (33)–3(34).— С. 96–113.
6. *Лепешкин А. И.* Курс советского государственного права.— М., 1961.— Т. 1.— С. 149.
7. *Морозова Л. А.* Конституционное регулирование в СССР.— М.: Юридическая литература, 1985.— С. 143.
8. *Юзьков Л. П.* Верховенство Конституції і конституційність законів // Правова система України: теорія і практика. Тези доповідей і наукових повідомлень науково-практичної конференції. Київ, 7–8 жовтня 1993 року.— К., 1993.— С. 17–18.
9. *Коваленко А. И.* Конституционное право Российской Федерации.— М.: Артания, 1995.— 191 с.
10. *Авакьян С. А.* Конституция России: природа, эволюция, современность.— 2-е изд.— М.: РЮИД, «Сашко», 2000.— С. 528.
11. *Кутафин О. Е.* Источники конституционного права Российской Федерации.— М.: Юристъ, 2002.— С. 348.
12. *Витрук Н. В.* Общая теория государства и права. Академический курс в 2-х т. / Под ред. проф. Марченко М. Н.— Том 2. Теория права.— М.: Зерцало.— 1998.— 478 с.
13. *Козлова Е. И., Кутафин О. Е.* Конституционное право России.— М.: Юристъ, 2003.— С. 585.
14. *Стецюк П.* Основи теорії Конституції та конституціоналізму. Частина перша: Посібник для студентів.— Львів: Астролябія, 2003.— 232 с.
15. *Скомороха В.* Проблеми понятійного апарату в дослідженні питань теорії і практики конституційної юрисдикції // Вісник Конституційного Суду України.— 2003.— № 4.— С. 52–64.

О. Onischenko

LEGAL SUPREMACY OF THE CONSTITUTION OF UKRAINE

In this article the author investigates the principle of supremacy of Ukrainian Constitution. Scientific approaches to the understanding of this principle are analyzed.

The author compares and confronts principles 'supremacy of right, 'supremacy of law' and gives her own understanding of 'supremacy of Constitution'.